

„ЛИРИЧЕСКИТЕ“ МЕМОАРИ НА ДОРА ГАБЕ – ПАМЕТ И ЗАБРАВА

Теодора Кашилска
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

THE „LYRICAL“ MEMOIRS OF DORA GABE – MEMORY AND OBLIVION

Teodora Kashilska
Plovdiv University “Paisii Hilendarski”

The research examines Dora Gabe’s memoirs, dedicated to various renowned Bulgarian writers. The text follows the publishing chronology of the memoirs and that enables us to highlight the periods, during which Dora Gabe created a more significant quantity of memoir texts, and study the reasons for this. The examination of the memoirs gives us the chance to draw conclusions about what determined the poetess’s choice of who to dedicate a certain memoir to. As a result of a thorough analysis of memoirs, dedicated to Yavorov, Slaveykov, Vazov, Yovkov and others, the present research makes conclusions about the construction of memory in the narrative world of Dora Gabe’s memoirs.

Keywords: Dora Gabe, memoir, memory, lyrics

Отминал миг!
Остана запечатан
върху екрана
на паметта ми.
Понякога го прожектирам
в небето,
някъде във стратосферата...
„Мимолетно“

И мисля още: може би живея,
за да си спомням...
Така животът става двоен.
„Невидими очи“

Паметта е високочестотен мотив в лириката на Дора Габе; интересът ми в настоящото изследване обаче е насочен към мемоарите на поетесата, посветени на българските писатели.

Дора Габе живее почти цял един век. Самата тя определя себе си като *врѣстница на всички поколения*. Пред очите ѝ се извършва преломът в художествените търсения на творците, чийто интерес постепенно преминава от колективното и родовото към индивидуалното и личното. Поетесата става свидетел на зараждането на символизма и авангардните течения. През 60-те тя е сред активните участници в развихрянето на естетическите експерименти в литературата. Наред с това Габе има възможността да наблюдава и развитието на лявоориентираните творци, които след 1944 г. създават текстовете си под флага на социалистическия реализъм. Каква ли литературна история биха могли да изпишат спомените ѝ, щом пред погледа ѝ живеят и творят автори, включвани в поне два конспекта на университетските литературни дисциплини?

Ако се вгледаме в публикуваните ѝ мемоари, ще видим, че става дума за много сериозно „стеснено“, подбрано присъствие на авторите в тях. Дали има причина за това – личен избор ли стои в основата на тази публично споделяна памет, или спомените ѝ нямат шанс да се появят поради политическата ситуация в страната, недопускаща по страниците на официалните издания появата на имена, изхвърлени от канона на социализма.

Нека първо проследим хронологията на публикуването на мемоарните текстове. В периода 1919 до 1939 г. Дора Габе публикува текстове за Пейо Яворов, Пенчо Славейков, Мара Белчева, Екатерина Ненчева и Йордан Йовков. По-голямата част от тях са издадени по случай годишнина от смъртта на творците.

По време на войните Дора Габе не публикува. От 1944 до 1956 г. поетесата създава мемоари по случай 100-годишнината от рождението на Иван Вазов и 40-годишнината от смъртта на Яворов. Според Пламен Дойнов този период в българската литература се характеризира с *нормативизиране на доктрината на соцреализма, който става задължителен „творчески метод“ за всеки български писател* (Дойнов/Доупов 2011, [http](http://)). Не е случаен фактът, че в този времеви отрязък паметта ѝ е оскъдна и е провокирана най-вече от средата, изискваща определен тип говорене. По времето на соцреализма Вазов

е противопоставян на авторите от кръга „Мисъл“ като творец, който никога не се е откъсвал от проблемите на своята родина и народ, а също така и като изтъкнат русофил. От друга страна, Яворов е сложна фигура, тъй като принадлежи към „Мисъл“, но въпреки това най-често се оказва пожален от критическото острие, тъй като в неговия първи творчески етап се откриват социалните мотиви. Въпреки това споменът за Яворов не е публикуван в специализирано литературно-критическо издание, а в сп. „Жената днес“, макар то да е едно от периодичните издания с най-голям тираж в страната през 50-те.

В периода след 1956 г. Дора Габе нарушава мълчанието си. В литературата по това време се наблюдава реабилитиране на имена и традиции от българското минало, настъпва етапът, известен като „размразяване“. През 1962 г. в издателството към Съюза на българските писатели започва да излиза поредицата „Литературни мемоари“ под редакцията на Борис Делчев и Симеон Султанов. Спомените на Габе за Яворов, Славейков, Вазов и Йовков са препечатани в поредицата, но освен това поетесата пише няколко нови мемоарни текста (за Гео Милев, Ангел Каралийчев, Никола Фурнаджиев и Димитър Димов), поканена от съставителите.

До 1970 поредицата включва спомени за утвърдени имена, които или не попадат под ударите на социалистическия реализъм, или са реабилитирани, тъкмо чрез това или други подобни издания. Сред тях са Йовков, Славейков, Яворов, Гео Милев, Иван Вазов, Димчо Дебелянов, прокрадват се и имената на символисти като Лилиев, Траянов, не са пропуснати Смирненски, Вапцаров, Полянов, Румянцев и др. През 70-те обаче се наблюдава промяна в подбора на имената – правят впечатление тези на Талев, Димов, септемврийците: Каралийчев, Фурнаджиев; експресиониста Ламар. Все имена, които поради една или друга причина са били отхвърлени от официалната доктрина. Поредицата изглежда като сериозен опит тези творци да бъдат въведени сред установените от канона.

Оказва се, че Дора Габе публикува мемоарните си текстове, вслушвайки се в духа на времето, изискващо спомняне за определени фигури. Поетесата дава на читателите това, което те очакват и искат да прочетат.

Първият спомен на Габе за Яворов носи заглавието „Един кротък гост“. В кратко изложение Габе представя последното

гостуване на Яворов в дома им с Боян Пенев след злополучната 1913. (Тук ще направя уговорката, че не смятам да се спирам на драматичните любовни отношения между Габе и Яворов, нито пък на тези между нея и съпруга ѝ Боян Пенев, тъй като са обговаряни многократно от литературните изследователи, а до известна степен са се превърнали и в твърде пикантни сюжети от литературната история.) За Яворов тя посочва – *всичката тайнственост, бездънност и тъмна скръб на нощта нахлуваха с него. А също и: една смърт го беше отнесла, а нощта го възвърна при нас* (Габе/Gabe 1963: 386). Силно впечатление правят метафоричният език и внимателното вглеждане в детайлите от поведението на Яворов, издаващи психологическото му състояние – нестабилността и скръбта. Във всичките си спомени Дора Габе ще демонстрира едно изострено осезателно възприятие и умение да улавя характерното във фигурата на човека.

От 1924 г. образът на Лора Каравелова започва да се появява все по-натрапчиво в мемоарите на Габе за Яворов, но не като личност, ангажирана с литературата, а като жената, погубила поета. Тонът, с който Габе говори за Яворовата съпруга, става все по-ожесточен, поетесата подчертава болезнената ревност на Лора, която според нея оковава *харамийския дух* на твореца. Ако през 1924 Габе ще напише: *във въздуха се носеше вече бурята* (Габе/Gabe 1963: 376), то през 1939 ще изрече най-тежката присъда: *Яворовата другарка го завлече в една безсмислена, с нищо неоправдана смърт* (Габе/Gabe 1963: 385).

Яворов остава в съзнанието на поетесата като *силен човек и поет*. Наред с признателността за ценните уроци в мемоарите на Габе за него се долавя пламенното чувство, което тя изпитва към поета: той едновременно я привлича и отблъсква с *опасното си влияние*. Въпреки опитите си да избяга, тя споделя: *мъчно можеше да забрави Яворов оня, който го е почувствал веднъж отблизо* (Габе/Gabe 1963: 374), но все пак тя прекратява дружбата им, за което многократно ще споделя, че съжالياва: *аз си развалих най-голямото щастие, заради туй пусто влечение да ида да видя свят* (Сарандев/Sarandev 1986: 19).

В мемоарите на Габе за Славейков преобладава вълнението у поетесата при срещите ѝ с въздействащата и респектираща я личност.

Младата жена е впечатлена от непримиримия дух на твореца, силата и значимостта на личността му. За нея той е *въдъхновител, учител, баща*, надарен с *огнено възмущение и смелост на избраник*. Любопитно е да се отбележи, че в центъра на спомените си за Славейков Габе поставя самата себе си. Тя си спомня моменти, в които е провокирала определена реакция у поета – огорчението му от репликата ѝ: *Страх ме е от вас!* (Габе/Gabe 1931: 2), неудобството, което той изпитва, когато тя за пръв път го чува да изрича нецензурни думи. Най-емоционален обаче е моментът, в който Славейков я поглежда в очите, за да *стопи тежестта си във ведрината на двадесетгодишни очи* (Габе/Gabe 1931: 2), момент, за който Габе ще напише: *Никога няма да забравя тази вечер и очите на Славейкова!* (Габе/Gabe 1931: 2).

В сборник по повод смъртта на Йордан Йовков през 1937 г. Дора Габе публикува първия си спомен за писателя, с когото я запознава брат ѝ сред широките поля на Добруджа. Още в първите редове Габе подчертава дистанцията между себе си и Йовков – *не ме е сближавало видимо нищо с него*, казва тя. Поетесата си спомня писателя като *кротък, тих и усмихнат* (Габе/Gabe 1962: 420), вежлив и внимателен, в нейното съзнание той присъства преди всичко с поетическия си талант като певец на родната ѝ Добруджа. Благодарение на творбите му пред погледа ѝ заживяват добруджанци със своите радости и неволи. Веднага може да бъде уловена разликата в начина, по който Габе възприема Славейков, и този, по който възприема Йовков. Тя като че ли все още не осъзнава значимостта на тази личност. Отношението ѝ ще се промени едва през 1975 г., когато е публикуван вторият мемоарен текст за него. Тридесет и осем години по-късно тя все пак си припомня няколко ситуации, в които отново личните ѝ емоции доминират. Габе разказва за своята реакция, когато разпознава себе си в героинята от „Чифлика край границата“ – Нона. Тази история според поетесата вече се е превърнала в легенда, а тя се е примирила с това да бъде Нона. От спомена става ясно, че от дистанцията на времето Габе е оценила значимостта на Йовков за националната ни литература и най-вече за Добруджа – *дълбоко в душите на добруджанци са заживели героите на Йовков* – казва тя – *във всяко ново време те намират своето място и своето име* (Габе/Gabe 1975: 6).

Споменът на Габе за Вазов е обнародван през 1950 г. Тя споделя, че още в пети клас в ума ѝ се запечатват стиховете от „Епопея на забравените“, които по думите ѝ укрепват волята и стремежа ѝ да служи и тя на своя народ. Дора Габе не пропуска да спомене и факта, че не е съгласна с отричането на Вазов от страна на кръга „Мисъл“ – *колкото и да ми обясняваха Пенчо Славейков и Боян Пенев [...], че стихът му бил беден, нехудожествен, – аз се борех с такава упоритост, с която децата се борят срещу околната обстановка, когато е в разрез с нещо дълбоко вярно в сърцата им* (Габе/Gabe 1950: 2), споделя тя.

Що се отнася до така характерната емоционалност в паметта на Дора Габе, то тя присъства и тук. Случките, които разказва за него, са дребни на пръв поглед – веднъж Вазов я хваща за раменете и ѝ казва: *То си е наше това момиче, нали?* (Габе/Gabe 1950: 2). Следва описание на психологическото ѝ състояние: *веднага падна камъкът, който ме притискаше от няколко седмици* (Габе/Gabe 1950: 2). Неслучайно този жест остава в съзнанието на поетесата, тъй като за нея връзката с великите имена на епохата е ценна и подобно признание от самото начало на творческия ѝ път, и то от високата позиция на самия Патриарх, я кара да се чувства приобщена, а и предопределена да бъде сред значимите в българската литература.

За Гео Милев Дора Габе оставя любопитен спомен, разказващ за посещението ѝ в дома на поета, при което твърде силно впечатление ѝ правят възглавничките с ярки цветове. Толкова силно, че самата тя отбелязва: *тия възглавници и тоя експресионизъм замъглиха впечатлението ми от човека* (Габе/Gabe 1965: 222). В паметта на поетесата се запечатват необикновените багри и пречупените образи. Нейната памет се основава на силното зрително и емоционално впечатление.

Студентските години и бохемските вечери с приятелите на Каралийчев в дома на собствените ѝ родители са описани в спомена ѝ за поета, тъй като през 1926 г. Каралийчев живее като техен наемател.

Никола Фурнаджиев пък Габе си спомня по време на бомбардировките в Пловещ. Представя го като запален привърженик на Русия и Червената армия, поразява я обаче радостта му от кървавата победа.

Последният писател, за когото Дора Габе публикува мемоарен текст, е Димитър Димов. Тя споделя, че ѝ е трудно да свърже образа на болнавото момче, което минава заедно с майка си по ул. „Иван-Асен“, и създателя на романи като „Осъдени души“ и „Тютюн“.

Що се отнася до представителките на женската поезия, в паметта на Дора Габе тя присъства с две имена – Екатерина Ненчева и Мара Белчева. Те двете са близки приятелки на Габе в различни моменти от нейния живот и може би приятелският дълг е в основата на спомнянето за тях. Интересен е въпросът защо Дора Габе не оставя мемоари за Елисавета Багряна. Известен е фактът, че в определени моменти от живота си двете са влюбени в едни и същи мъже, а преди смъртта си Боян Пенев избира за своя спътница в живота Багряна. Това не пречи на двете поетеси по-късно да работят и пътуват заедно, а техни съвременници да свидетелстват за добрите отношения помежду им. Остава все пак съмнението дали отсъствието от мемоарната текстовост не е резултат от притаена ревност към съперницата. Отговорът на този въпрос се крие по-скоро в това, че Габе и Багряна живеят по едно и също време. Неестествен би бил актът на спомнянето за човек, който все още е жив, освен ако не става дума за специализирано издание, което да събере впечатленията на съвременниците му.

Нека да проследим кои текстове всъщност забелязва поетесата. Въпреки че смята Яворов за свой учител и се възхищава на таланта му, Габе не посочва нито една негова творба в своите мемоари. Тя възприема Славейков най-вече като личност с изключително значение за културата и литературата в страната и макар че споменава, че познава „Епически песни“, не ги коментира никъде. В своите спомени поетесата конструира аза, а не литературните процеси и творбите в тях. Нейната памет е „лирическа“, както самата тя я определя в анкетата си с Иван Сарандев. Най-трайна следа у нея оставят емоциите и впечатленията от срещите, а понякога споменопораждащ се оказва малкият жест, незабележимият детайл. Мемоарните ѝ разкази са кратки въздишки, в които се долавят носталгията по младостта и копнежът по несбъднатите мечти. Чрез „лиризацията“ на мемоарната си проза Габе доказва, че Другият е големият екран, на който тя

проектира своята личност. Другият в нейните спомени е превърнат в партньорски образ на представянето на самата себе си.

Литературна история, която продуцира паметта, е различно изписана през мемоарните разкази на Дора Габе, защото, както тя самата казва: *от миналото взимаме днес само онова, което е съществено, което е коренът на нашия дух* (Зарева/Zareva 1976, http).

БИБЛИОГРАФИЯ

- Габe/Gabe 1931:** Габe, Д. Спомени за Пенчо Славейков. // *Съвременник*, 1931, кн. 22, 2. [Gabe, D. Spomeni za Pencho Slaveykov. // *Savremennik*, 1931, kn. 22, 2.]
- Габe/Gabe 1962:** Габe, Д. Спомен за Йордан Йовков. // *Антон Страшимиров, Елин Пелин, Йордан Йовков в спомените на съвременниците си*. София: Български писател, 1962, 420 – 422. [Gabe, D. Spomen za Yordan Yovkov. // *Anton Strashimirov, Elin Pelin, Yordan Yovkov v spomenite na savremennitsite si*. Sofia: Balgarski pisatel, 1962, 420 – 422.]
- Габe/Gabe 1963:** Габe, Д. Спомен за Пейо Яворов. // *Пенчо Славейков, П. К. Яворов, П. Тодоров в спомените на съвременниците си*. София: Български писател, 1963, 370 – 387. [Gabe, D. Spomen za Peyo Yavorov. // *Pencho Slaveykov, P. K. Yavorov, P. Todorov v spomenite na savremennitsite si*. Sofia: Balgarski pisatel, 1963, 370 – 387.]
- Габe/Gabe 1965:** Габe, Д. Спомен за Гео Милев. // *Гео Милев, Христо Ясенев, Сергей Румянцев в спомените на съвременниците си*. София: Български писател, 1965, 222 – 224. [Gabe, D. Spomen za Geo Milev. // *Geo Milev, Hristo Yasenov, Sergey Rumyantsev v spomenite na savremennitsite si*. Sofia: Balgarski pisatel, 1965, 222 – 224.]
- Габe/Gabe 1965:** Габe, Д. Спомен за Ангел Каралийчев. // *Асен Разцветников, Ангел Каралийчев, Никола Фурнаджиев в спомените на съвременниците си*. София: Български писател, 1976, 332 – 333. [Gabe, D. Spomen za Angel Karaliychev. // *Asen Razsvetnikov, Angel Karaliychev, Nikola Furnadzhiev v spomenite na savremennitsite si*. Sofia: Balgarski pisatel, 1976, 332 – 333.]
- Габe/Gabe 1975:** Габe, Д. Словото на мълчаливия. // *Пулс*, 1975, кн. 25, 6. [Gabe, D. Slovoeto na malchalivia. // *Puls*, 1975, kn. 25, 6.]
- Дойнов/Doynov 2013:** Дойнов, П. НРБ – литературата – речници, диалози, (не)разбиране. // *Литнет*, 21.04.2013, <<https://litenet.bg/publish/pdoynov/nrb-literaturata.htm>>. [Doynov, P. NRB – literaturata – rechnitsi, dialozi, (ne)razbirane. // *Litenet*.]
- Зарева/Zareva 1976:** Зарева, В. С отворени очи. // *YouTube*, 04.11.2015, <<https://www.youtube.com/watch?v=VU8YvWX55mU>>. [Zareva, V. S otvoreni ochi. // *YouTube*.]
- Сарандев/Sarandev 1986:** Сарандев, И. Дора Габe. *Литературни анкети*. София: Наука и изкуство, 1986. [Sarandev, I. *Dora Gabe. Literaturni anketi*. Sofia: Nauka i izkustvo, 1986.]